

INDIVIDUALIZIRAN PROGRAM ZA IZVAJANJE DODATNE STROKOVNE POMOČI OSEBAM S POSEBNIMI POTREBAMI

Maja Kraner

IZVLEČEK

V prispevku se ukvarjamo z analizo individualiziranega programa za prilagojeno izvajanje dodatne strokovne pomoči osebam s posebnimi potrebami. V prvem delu so najprej predstavljena teoretična izhodišča. Tema je bila analizirana z namenom, da se ugotovi stanje uporabe individualiziranega programa in tematika oblikovanja individualiziranega programa v nevladni organizaciji. V nadaljevanju sledi empirični del, ki se povezuje s praktičnim primerom s tovrstnega področja. V drugem delu je uporabljen kvalitativni pristop raziskovanja. Predstavljeni so rezultati individualiziranega programa, ki je bil pripravljen za otroka, ki se je vključil v neformalno izobraževanje. Cilj raziskave je bil ugotoviti povezanost med posameznimi fazami oblikovanja individualiziranega programa. Iz analize sledi, kako tim oblikuje individualiziran program, upošteva zakonske zahteve in strokovne zahteve. Po drugi strani rezultati kažejo, da se individualiziran program v nevladni organizaciji uporablja kot pripomoček in načrt dela pri poučevanju.

Ključne besede: individualizacija, individualiziran program, dodatna strokovna pomoč, kvalitativna analiza

SUMMARY

This paper presents the analysis of an individualized program tailored for the implementation of additional professional assistance for people with disabilities. The first part presents the theoretical frameworks. The topic has been analyzed in order to determine the state of implementation of an individualized program and theme design an individualized program in a non-governmental organization. Next is the empirical part, which is associated with a practical example of this type of field. In the second part a qualitative research approach was used. Results presents an individualized program, which was prepared for a child, who is included in non-formal education. The analysis shows how the team develops an individualized program that takes into account legal requirements and professional requirements. On the other hand, the results suggest that an individualized program of the non-governmental organization used as a tool and a work plan for teaching.

Key words: individualisation, an individualized program, additional support, qualitative analysis

UVOD

Ljudje smo sposobni veliko več, kot mislimo. Zakaj obstaja negativiteta, zakaj se rodijo otroci s posebnimi potrebami (v nadaljevanju OPP)? Človeku je dana volja, ki lahko postane neizmerna energija; ta lahko deluje tako znotraj človeka kot v zunanjem svetu. Aktiviranje volje lahko prinese pozitivne rezultate, zato je dodatno izobraževanje dobrodošlo za vsakega človeka.

Znanstvenik F. Varele (1996), navaja: *»Vsakdo, ki se uči, bodisi igrati inštrument, govoriti jezik ali misliti, bo s tem ustvaril spremembo v vsakdanjem življenju. Disciplinirano učenje prinaša spremembo, tako kakor tudi vse drugo, kar vztrajno počnemo. To je v redu, če zavržemo predpostavko, da obstaja nekakšen dobro definiran standard, ki šteje kot normalna izkušnja; kaže, da je izkušnja nekaj odprtega, zato ni protislovno trditi, da lahko vztrajna vaja metode omogoči izkušnje, ki prej niso bile dostopne. Bistvo fenomenološke redukcije je preseganje navade avtomatske introspekcije. Ni nam treba žalovati za tem, kar bo izgubljeno, bolje je usmeriti pozornost na tisto, kar se lahko naučimo«* (Varela, 1996, str. 343, v Kordeš, Jeriček, 2001, str. 283).

INDIVIDUALIZACIJA V PROCESU EDUKACIJE

»Individualizacija je danes osrednji in temeljni zahtevek ter proces celotne edukacije« (Opara, 2012, str. 79). Individualizacija se pojavlja kot najbolj znanstveno utemeljen, demokratičen in humanizacijski vidik, postal je kriterij družbene in pedagoške naprednosti (Pediček, 1988).

Začetnik individualizacije kot didaktične zahteve je J. A. Komensky, ki je trdil, da mora biti pouk prilagojen naravi in razvoju konkretnega otroka, čeprav je istočasno trdil, da »narava ustvarja vse enako« in da »različnost metod mladino bega in moti« (Komensky, 1995, str. 100). »Kot osnovno vodilo je sprejemal, da »narava ničesar ne poganja na silo, preden znotraj ne dozori« (Komensky, 1995, str. 98).

»Individualizacija je učno načelo, ki zahteva od šole in učitelja, da odkrivata, spoštujeta in razvijata utemeljene individualne razlike med učenci, da skušata sicer skupno poučevanje in učenje čim bolj individualizirati in personalizirati, se pravi, prilagoditi individualnim vzgojnim in učnim posebnostim, potrebam, željam in nagnjenjem posameznega učenca ter mu omogočiti kar se da samostojno učno delo« (Strmčnik, 1987, str. 13, v Opara, 2012). »S pomočjo individualizacije želimo razviti individuum do optimuma, saj je individualizacija prilagajanje vzgoje in izobraževanja individuumu« (Galeša, 1995, str. 84).

Individualizacijo lahko razumemo kot iskanje ravnotežja med posameznikom in družbo (Pediček, 1988) in kot načelo vzgojno izobraževalnega dela (Strmčnik, 1987). »Individualizacija pouka zahteva jasno definirane pogoje: sistemov, oblik, modelov in načinov dela; raznoterost postopkov vzgoje in pouka s ciljem, da se omogoči optimalni razvoj vsakega učenca« (Đorđević, 1985, str. 55, v Galeša 1995, str. 85).

Individualizacijo lahko izvajamo s pomočjo prilagajanja programa in vsebin; organizacije programa (didaktične in metodične rešitve in pripomočki); hitrost napredovanja; ciljev edukacije in organizacije vzgojno–izobraževalnega okolja (Galeša, 1995).

INDIVIDUALIZIRAN PROGRAM

»Individualiziran program (v nadaljevanju IP) je načrt individualizacije vzgojno izobraževalnega in razvojno–rehabilitacijskega dela posameznega otroka oziroma učenca (Bela knjiga 2011, 294).« Taylor (1995) podaja naslednjo definicijo individualiziranega programa: »Individualiziran edukacijski program je bistven dokument, ki kaže, kaj je primerno za drugačnega otroka. Z njim šola in starši odobrijo in označijo vzgojno izobraževalni program« (Opara, 2005, str. 74).

V Sloveniji smo z Zakonom o osnovni šoli (ZOŠ), leta 1996, uzakonili »Individualiziran program vzgoje in izobraževanja«. Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami (ZUOPP, 2011, 36. člen) definira individualiziran program: »(2) Z individualiziranim programom se v programu s prilagojenim izvajanjem in dodatno strokovno pomočjo določi organizacija in izvedba dodatne strokovne pomoči za: premagovanje primanjkljajev, izvajanje svetovalnih storitev, izvajanje učne pomoči. (3) Z individualiziranim programom dela se določijo: cilji in oblike dela na posameznih vzgojno–izobraževalnih področjih, strategije vključevanja otroka s posebnimi potrebami v skupino, potrebne prilagoditve pri preverjanju in ocenjevanju znanja, doseganju standardov in napredovanju, uporaba prilagojene in pomožne izobraževalne tehnologije, izvajanje fizične pomoči, izvajanje tolmačenja v slovenskem znakovnem jeziku, prehajanje med programi ter potrebne prilagoditve pri organizaciji, časovna razporeditev pouka, veščine za čim večjo samostojnost v življenju (prilagoditvene spretnosti) in načrt vključitve v zaposlitev. (4) V pripravo in spremljanje individualiziranega programa morajo biti vključeni starši ter otrok s posebnimi potrebami, upošteva njegovo zrelost in starost. Individualiziran program je potrebno najmanj v vsakem vzgojno–izobraževalnem obdobju evalvirati in ga po potrebi spremeniti«.

MOŽNE VSEBINE INDIVIDUALIZIRANEGA PROGRAMA

(Opara, 2012) navaja naslednje možne vsebine:

- Informacije (ugotovitve, spoznanja) o otroku: strokovno mnenje komisije za usmerjanje in odločba o usmeritvi, druga spoznanja o razvoju, zdravju, vzgoji in izobraževanju, življenjskem okolju in pogoji itd.
- Operacionalizacija učno vzgojnih vsebin in ciljev (npr. vseživljenjsko učenje): učno vsebino–program lahko diferenciramo tako, da prilagodimo fleksibilni del učnega načrta: po obsegu (kaj je minimum znanj) in po kvaliteti (razumevanje, zapomnitev, primerjanje, aplikacija, analogija, različne rešitve, problemsko reševanje). Individualizira se zlasti tiste vsebine, kjer OPP potrebuje prilagoditve.
- Vzgojno socializacijske vsebine lahko zajemajo naslednje: psihično stanje (prijaznost, umirjenost, živahnost, samozavest, izražanje svojih čustev, reakcije na neuspeh, strah pred govorom, odnos do novega itd.). Socialno vedenje–kontaktno vedenje, sodelovalno vedenje ipd.

Vsa navodila za izvajanje dodatne strokovne pomoči (v nadaljevanju DSP) so členjena po vrsti motenj in zajemajo: opis populacij OPP, prilagajanje prostora, časovna prilagoditev in metodično didaktična navodila (prav tam).

KOMPONENTE DODATNE STROKOVNE POMOČI

DSP ima naslednje komponente:

- rehabilitacijska komponenta: reedukacija (vzpodbujanje razvoja, popravljanje šibkih, slabo razvitih funkcij, razvijanje procesov ...), kompenzacija (nadomeščati slabo razvite sposobnosti) in rehabilitacija v ožjem smislu (reorganizirati posameznika, da razvije svojo identiteto);
- učna komponenta – pomoč z uporabo prilagojenih metod in načinov učenja pomagati OPP, da doseže uspeh;
- svetovalne storitve (ZUOPP, 2011).

ZUOPP (2011) določa: *»(1) Dodatna strokovna pomoč se izvaja individualno ali skupinsko v oddelku ali izven oddelka v vzgojno-izobraževalnem ali socialnovarstvenem zavodu.*

(2) Če dodatne strokovne pomoči ni mogoče zagotoviti v skladu s prejšnjim odstavkom, se dodatna strokovna pomoč lahko nudi otroku tudi na domu. Praviloma se dodatna strokovna pomoč izvaja tedensko. Če je strokovno utemeljeno, se lahko dodatna strokovna pomoč izvaja tudi v strnjeni obliki in občasno pod pogoji, ki jih določi minister, pristojen za šolstvo (v nadaljnjem besedilu: minister). (3) Skupno število ur dodatne strokovne pomoči ne sme presegati pet ur tedensko, od tega mora biti vsaj ena ura svetovalnih storitev. Slepim in slabovidnim otrokom ali otrokom z več motnjami iz 2. člena tega zakona se lahko določi večje število ur za premagovanje primanjkljajev, vendar največ tri ure več tedensko, praviloma v prvem izobraževalnem obdobju. (4) Obseg in način izvajanja dodatne strokovne pomoči se določi z odločbo o usmeritvi v skladu s pravilnikom, ki ga sprejme minister, podrobneje pa se način izvajanja dodatne strokovne pomoči opredeli z individualiziranim programom vzgoje in izobraževanja (v nadaljnjem besedilu: individualizirani program). (5) Predšolskim otrokom je na predlog zdravnika zagotovljena pravica do svetovalne storitve kot dodatne strokovne pomoči že pred uvedbo postopka usmerjanja, in sicer največ v obsegu dveh ur mesečno.

ANALIZA INDIVIDUALIZIRANEGA PROGRAMA

Študija primera se ukvarja s problemom oblikovanja IP za izvajanje DSP v obliki neformalnega izobraževanja OPP, in sicer v NVO, ki delujejo na polju vzgoje in izobraževanja teh oseb. ZUOPP (2011) obvezuje ustanovo in strokovni tim te ustanove, da za vsakega posameznika, ki obiskuje njihov program, oblikuje individualiziran program. Iz prakse imamo izkušnje, da v Sloveniji nekatere NVO ne nudijo dovolj podpore svojim uporabnikom v obliki delavnic kot DSP z uporabo IP, ki je prilagojen vsakemu posamezniku. V Veliki Britaniji strokovnjaki ponujajo DSP z uporabo pomožne računalniške tehnologije. Udeležencem ponujajo programe za učenje besed, komunikacijo s simboli in interaktivne igre (Parson, Daniels, Porter, Robertson, 2006).

Namen raziskave je ugotoviti povezanost med posameznimi fazami oblikovanja IP. Zanima nas povezanost med opisom funkcioniranja otroka in njegovega okolja, načrtovanje ciljev in prilagoditev, izvajanje IP in evalvacija. Cilj raziskave je ugotoviti, ali je oblikovani IP upošteva vsebinske zahteve, ki so opredeljene v ZUOPP (2011).

METODOLOŠKI PRISTOP

Študija proučuje pojave z empirično kvalitativno raziskavo, in sicer pristopa k raziskovanju pojavov s študijo primera. To je postopek znanstvenega spoznavanja s katerim podrobno analiziramo ter predstavimo določeni pojav – proučevanje posameznega primera. Kvalitativno študijo bomo raziskovali z interpretativno paradigmo, in sicer z zaporednimi raziskovalnimi sekvencami. Kriterije za ocenjevanje smo analizirali za vsako posamezno področje.

Kvalitativna raziskava uporablja tehniko odkritega opazovanje s popolno udeležbo in dokumentirana gradiva kot so: individualni načrt, poročilo o primeru, beležke ipd. IP je sestavljen iz dveh delov. Prvi del zajema otrokove podatke, podatke izvajalca IP, opis stanja in potek terapije. Drugi del pa je namenjen ocenjevanju celostnega funkcioniranja otroka in njegovega okolja.

Za kvalitativno raziskavo smo izbrali naključno namensko enoto. Namenski vzorec je izbran za tistega udeleženca, ki o raziskovalnem problemu ve največ. Za namen preliminarne raziskave smo uporabili en IP, napisan za OPP, ki obiskuje DSP v NVO.

Podatki so interpretirani na podlagi beležk, individualnega načrta in opazovalnih listov, kjer velja, da se moramo pri beleženju glede časa, trajanja, prostora, oblike, dovoljenj in anonimnosti prilagoditi zahtevam situacije. Področja raziskovanja smo ocenili po kriterijih, ki smo jih pripravili za ocenjevanje posameznih področij IP.

REZULTATI IN INTERPRETACIJA

Rezultate bomo prikazali tabelarično, in jih opisno interpretirali. Analizirali bomo en primer IP, ki ga je oblikovala skupina brez specialnega in rehabilitacijskega pedagoga.

Preglednica 2: Zakonske zahteve za oblikovanje IP (DSP)

Področje zakona	IP
Cilji in oblike dela.	+
Strategije vključevanja OPP v skupino.	-
Potrebne prilagoditve v učnem procesu.	+
Uporaba pomožne tehnologije.	+
Izvajanje fizične pomoči.	+
Prehajanje med programi.	-
Prilagoditve pri organizaciji.	+
Časovna razporeditev pouka.	+
Vključitev staršev.	+
Evalvacija IP.	-

Iz Preglednice 2 je razvidno, da je upoštevana zakonska zahteva po opredelitvi ciljev in obliki dela. Zakonska zahteva po prilagoditvi v učnem procesu je upoštevana, uporaba pomožne tehnologije je prav tako upoštevana. V IP so upoštewane tudi prilagoditve pri organizaciji, časovna opredelitev in vključitev staršev v učni proces. V analizirane IP niso bile upoštewane vse zahteve, ki jih določa ZUOPP (2011).

Preglednica 3: Opis stanja otrokovega okolja in funkcioniranja otroka

Opis stanja	IP
Komunikacija	+
Socialne veščine	+
Emocionalno področje	+
Psihomotorika	-
Motorika	+
Spoznavno področje	-
Interesi	+
Vedenje	-
Metakognicija	-
Skrb zase	-
Močna področja	+
Znanje	+
Opis otrokovega okolja	+

Preglednica 3 prikazuje opis stanja otrokovega okolja in funkcioniranja. V IP so najpogosteje opredeljena področja komunikacije, funkcioniranje na socialnem in emocionalnem področju, motorike, interesov, otrokova močna področja in znanja ter otrokovega okolja.

Preglednica 4: Vsebinske zahteve IP

Vsebinske zahteve IP	IP
V IP je zapisana celostna ocena funkcioniranja otroka in njegovega okolja.	+
V IP so na vseh področjih opredeljeni cilji	-
Cilji so zapisani merljivo.	+
Iz IP je razvidno njegovo izvajanje.	+
Zapisana je evalvacija IP.	-
Iz vsebine evalvacije je razviden otrokov napredek.	-

Preglednica 4 prikazuje upoštevanje vsebinskih zahtev IP. V IP je zapisana celostna ocena funkcioniranja otroka in njegovega okolja, cilji so zapisani merljivo, iz IP je tudi razvidno njegovo izvajanje.

Preglednica 5: Opis stanja otroka

FUNKCIJE/PODROČJA	OPIS STANJA OTROKA	
	DA (+)	NE (-)
1. PODROČJE MOTORIKE		
a) Velika motorika		
Izvaja bazične motorične spretnosti.	+	
Sedi.	+	
Stoji.		-
Hodi.		-

Premika se iz prostora v prostor.	+	
Potuje z javnim prevozom.		-
Koordinira aktivnosti oko – roka.	+	
Odrine predmet z nogo.		-
Teče.		-
Skače.		-
Meče žogico.	+	
Plava.	+	
Kolesari.		-
b) Perceptivno – motorične spretnosti		
Vidno razlikuje.	+	
Slušno razlikuje.	+	
Tipno razlikuje.	+	
Vonjalno razlikuje.	+	
Okušalno razlikuje.	+	
c) Fina motorika		
Izvaja osnovne ročne spretnosti.	+	
Se oblači in obuva.		-
Se slači in sezuva.		-
Piše.	+	
Rokuje z aparaturami in fino opremo.		-
2. KOMUNIKACIJSKE VEŠČINE		
a) Neverbalna komunikacija		
Sporazumeva se z gestikuliranjem.		-
Sporazumeva se z glasovnimi vzorci.		-
Sporazumeva se z obrazno ekspresijo.	+	
b) Verbalna komunikacija		
Obvlada osnove jezika.	+	
Odziva se na govorjeni jezik.	+	
Govori.	+	
c) Nadomestna komunikacija		
Zapiše simbole/črke.	+	
Razvije samostojni zapis.	+	
Povezuje simbole v	+	

sporočila/povedi.		
Odgovarja na kratka vprašanja.	+	
Zna pravilni redosled simbolov/besed.		-
3. SOCIALNE VEŠČINE		
Se zaveda dražljajev.	+	
Privoli v kontakt.	+	
Reagira na socialno stimulacijo.	+	
Se igra.	+	
Vključi se v ekipo.		-
Je samoiniciativen.		-
Je vztrajen.	+	
Je natančen.		-
Je senzitiven.	+	
Je pošten.	+	
Je obziren.	+	
Je uslužen.	+	
Se prilagodi.	+	
4. INTERESI ZA IKT		
Izbere med ponujenimi.	+	
Izrazi željo, interes.	+	
Gleda TV.	+	
Posluša glasbo.	+	
Telefonira.	+	
Uporablja pomožno IKT.		-
Uporablja računalnik.	+	
Vklopi in izklopi računalnik.	+	
Uporablja smerne tipke.	+	
Uporablja miško.		-
Uporablja določene tipke na tipkovnici.	+	
Uporablja programsko opremo.		-
Igra interaktivne igre.	+	
Uporablja internet.	+	
Komunicira v klepetalnici.	+	

(Prilagojeni izobraževalni program z enakovrednim izobrazbenim standardom za gibalno ovirane, 2013/2014; Galeša, 1995 in 1999).

SKLEPNE UGOTOVITVE

Rezultati raziskave so pokazali, da pri oblikovanju IP v praksi obstaja nepovezanost med nekaterimi fazami oblikovanja IP. Cilji, ki smo jih zapisali so splošni, zato tudi evalvacija izvajanja IP ni zapisana. Izkazalo se je, da pri oblikovanju IP nismo upoštevali vseh zakonskih določil (ZUOPP 2011), ciljev nismo oblikovali za vsa področja in nismo upoštevali vseh vsebinskih zahtev za izdelavo IP. Glede na rezultate, ki kažejo negativno sliko, bi lahko IP opisali kot pripomoček in načrt dela za otroka, tako da IP dobi smiselno celoto in da je uporaben v praksi. Pri posploševanju moramo biti previdni, saj izvajamo analizo le enega IP določene NVO za OPP in smo v vzorec zajeli premalo enot. Prav tako ni mogoče posploševati zaključnih ugotovitev, saj gre v našem primeru za individualno obravnavo posameznika in je nemogoče, da bi na podlagi enega IP posploševali ugotovitve na celotno populacijo NVO.

LITERATURA IN VIRI

- Ahčin, M. Bera, Čuk, Fučka 2003.** Navodila za delo z gibalno oviranimi učenci. Pridobljeno 17. 12. 2013, s http://www.zrss.si/doc/050911101018_pp_prilagojeno_izvajanje_programa_os_maj.doc.
- Batistič–Zorec, M. (2000).** *Teorije v razvojni psihologiji*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
- Cepin, M., Pugelj, T. (2010).** Model učeče se NVO. V Bejek Miha (ur.), *Nevladne organizacije kot prostor učenja* (87–112). Ljubljana: Zveza tabornikov Slovenije.
- Đorđević, M. (1985).** *Individualizacija vaspitno obrazovnog rada u školi*. Beograd: Nova prosveta.
- Galeša, M., Jurešič, M., Jurgec, I., R. Knežević (1999).** *Priročnik za izdelavo individualiziranih programov za osebe z zmerno, težjo in težko motnjo v duševnem razvoju*. Celje: samozaložba.
- Galeša M. (1995).** *Specialna metodika individualizacije*. Radovljica: Didakta.
- Gibalna oviranost (2013).** Opredelitev. CIRIUS. Pridobljeno 12. 12. 2013, s http://www.cirius-kamnik.si/gibalna_oviranost.
- Filipčič, T. (2008).** *Igralne značilnosti gibalno oviranih v tenisu na vozičku in njihov vpliv na uspešnost igranja*. Doktorska disertacija. Pridobljeno 17. 12. 2013, s <http://www.fsp.uni-lj.si/COBISS/Dr/Doktorat22066530FilipcicTjasa.pdf>.
- Jude, Loan (2008).** *EducaŃie Ńi socializare*. BucureŃti: Editura Academiei Române.
- Komensky, J. (1995).** *Velika didaktika*. Novo mesto: Pedagoška obzorja.
- Kordeš, U., Jeriček H. (2001).** *Komunikacija kot spiralno približevanje*. Pridobljeno 17. 12. 2013, s <http://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-RLCAMTPM/28404181-de8c-4a22-837d-431101933c28/PDF>.
- Krek, J., M. Metljak (2011).** Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji 2011. Pridobljeno 17. 12. 2013, s http://www.belaknjiga2011.si/pdf/bela_knjiga_2011.pdf.
- Kriteriji za opredelitev vrste in stopnje primanjkljajev, ovir oz. motenj otrok s posebnimi potrebami (2006).** Zavod RS za šolstvo. Pridobljeno 17. 12. 2013, s <http://www.zrss.si/?rub=3481>.
- Marentič Požarnik, B. (2000).** *Psihologija učenja in pouka*. Ljubljana: DZS.
- Marjanovič Umek, L. (2001).** Psihologija predšolskega otroka. V L. Marjanovič Umek (ur.), *Otrok v vrtcu. Priročnik h kurikulumu za vrtce*. Maribor: Založba Obzorja.
- Marjanovič Umek, L. (1995).** Vrtec in otrokov razvoj. *Sodobna pedagogika*, 7/8, 338-348.
- Neformalno izobraževanje (2011).** Statistični urad Republike Slovenije. Pridobljeno 17. 12. 2013, s http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?id=2927.

- O zavodu (2001).** Center za informiranje, sodelovanje in razvoj nevladnih organizacij (CNVOS). Pridobljeno 17. 12. 2013, s http://www.cnvos.si/article?path=/o_zavodu.
- Opara, B. (2012).** *Individualizacija vzgoje in izobraževanja*. Gradivo za predmet. Koper: Univerza na Primorskem, Pedagoška fakulteta.
- Opara, B. (2005).** *Otroci s posebnimi potrebami v vrtcih in šolah: vloga in naloga vrtcev in šol pri vzgoji in izobraževanju otrok s posebnimi potrebami: uresničevanje vzgojno-izobraževalnih programov s prilagojenim izvajanjem in z dodatno strokovno pomočjo*. Ljubljana: Centerkontura.
- Parsons, S., Daniels, H., Porter, J., Robertson, C. (2006).** The use of ICT by adults with learning disabilities in day and residential services. *British Journal of Educational Technology* 37/1, 31–44.
- Pediček, F. (1988).** *Centri usmerjenega izobraževanja: šolskoreformni okvir in teoretske osnove*. Ljubljana: Pedagoški inštitut.
- Pullen, P., Lane, H., Ashworth K. & Lovelace, S. (2011).** Learning Disabilities. Kaufman, J., Hallahan, D. (ur.), *Handbook of Special Education*. New York: Taylor & Francis.
- Raluca, Mijaică, Lorand, Balint (2013).** School Physical Activities between the Formal and Nonformal Education. *Social and Behavioral Sciences*, 76, 503–510.
- SLD identification overview: General information and tools to get started (2007).** National Center for Learning Disabilities. Pridobljeno 17. 12. 2013, s http://www.nrcld.org/resource_kit/tools/SLDOverview2007.pdf.
- Strmičnik, F. (1987).** *Sodobna šola v luči učne diferenciacije in individualizacije*. Ljubljana: Zveza organizacij za tehnično kulturo Slovenije: Izobraževalna skupnost Slovenije.
- Taylor, R. J. idr. (1995).** *Exceptional Children: Integrating Research and Teaching. Second Edition*. San Diego: Singular Publishing Group.
- The commission and non-governmental organisations: building a stronger partnership (1997).** European Commission. Pridobljeno 17. 12. 2013, s http://ec.europa.eu/transparency/civil_society/ngo/docs/communication_en.pdf.
- Usmerjanje otrok s posebnimi potrebami (2006).** Zavod RS za šolstvo. Pridobljeno 17. 12. 2013, s <http://www.zrss.si/?rub=127>.
- Varela, F. J. (1996).** *Neurophenomenology: A Methodological Remedy for the Hard Problem*. Pridobljeno 17. 12. 2013, s https://unstable.nl/andreas/ai/langcog/part3/varela_npmrhp.pdf.
- Zakon o osnovni šoli (1996).** Uradni list Republike Slovenije. Pridobljeno 17. 12. 2013, s <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=199612&stevilka=570>.
- Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami (2011).** Uradni list Republike Slovenije. Pridobljeno 17. 12. 2013, s <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200054&stevilka=2496>.